

อาศรมและภาพจำแห่งวัน

อธิคม คุณาวุฒิ

ปลายปี 2536 ผมตระหงะเห็นเข้ามาเป็นนักศึกษาใหม่ในสังกัดคณะสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หากไล่ลำดับวัน เดือน ปี และจังหวะเวลาตารางการเรียนการสอน แน่แน่นอนว่าผมไม่ได้เพิ่งเข้าเรียนมหาวิทยาลัยในปีนั้น

ผมใช้เวลา 4 ปีแรกในการเรียนปริญญาตรีอยู่ในสังกัดคณะเศรษฐศาสตร์ ซึ่งถ้าพูดโดยเคารพข้อเท็จจริง ก็ต้องบอกว่ามันเป็นการอยู่ภายใต้สังกัดแต่ในนามตามกติกามหาวิทยาลัย เพราะนอกจากจะไม่ค่อยเข้าห้องเล็คเชอร์แล้ว กิจกรรม ความสนใจ รวมถึงวิธีใช้สอยเวลาของผม แทบไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับคณะและสาขาวิชาที่เรียน

ผมคุ้นเคยกับพรรคพวกคณะสังคมวิทยาฯ ตั้งแต่ตอนเรียนปี 1 เนื่องจากในบรรดานักศึกษาชั้นปีที่ 1 ทุกคณะใน พ.ศ. นั้น ต้องถือว่านักศึกษาชายแห่งคณะสังคมวิทยาฯ มีบุคลิกโดดเด่นน่าคบหาเป็นพิเศษ กล่าวคือ อุดมด้วยความคึกคะนอง ครื้นเครง มีสีสันและศักยภาพในการสร้างความบันเทิง ขณะเดียวกันยังมีขีดความสามารถในการช่วยดูช่วยระวังใช้เงินจากผู้คนที่ทั่วทุกสารทิศ แต่ก็ไม่เคยเห็นเลยเถิดเป็นพิษเป็นภัยกับใครจริงจิง

พอเราย้ายกลับมาเรียนปี 2 ที่ท่าพระจันทร์ พรรคพวกก็ยึดเอาพื้นที่หน้า “อาศรม” เป็นแหล่งสังสรรค์สำหรับพวกเรา ระบุพิภพให้ชัดเจนคือโต๊ะม้านั่งยาวบริเวณหน้าห้องคณะกรรมการนักศึกษา (กน.) เยื้องกับประตูทางเข้าหอประชุมเล็ก ที่นี่ผมเคยเห็น ธีรยุทธ บุญมี นั่งไขว่ห้างท่ามกลางวงล้อมของเพื่อนนักศึกษา สิ่งที่

เรียกร้องตะบะและสมาธิจากอาจารย์ธีรยุทธอย่างหนักหน่วงไม่ใช่กลยุทธ์เชิงหมากหากแต่เป็นฝีมือปากและสงครามจิตวิทยาทุกรูปแบบของคู่ต่อสู้ ที่ระดมสรรพกำลังเล่นหมากรุกกันเป็นทีมเพื่อเอาชนะอาจารย์

เย็นย่ำบางวัน ตัวละครเปลี่ยนจากธีรยุทธ บุญมี เป็น วรพล พรหมิกบุตร ซึ่งต้องเผชิญชะตากรรมโหดหมากรุกท่ามกลางปฏิบัติการทางจิตวิทยาและสงครามปากไม่แตกต่างกัน

นอกจากจะมีเสียงเฮฮาเจี๊ยวจ้าหยอกล้อหาหอนผู้คนที่เดินผ่านไปมาเป็นกิจวัตร ที่นี่ยังเป็นจุดนัดหมาย พบปะวางแผนซุกซน บางรายวางท่าเป็นนักวิชาการเจ้าโปรเจกต์ แต่ทุกครั้งที่ขยับจะแถลงเป็นการเป็นงาน ก็ถูกพรรคพวกทำลายความเข้มขลังทุกทีไป เพื่อนบางรายขึ้นไปร้องเพลงหน้ากากเสื้อบนเวทีประกวดร้องเพลงระดับประเทศ กระทั่งเป็นสถานที่ทำปฏิญญารับคำทำว่า ใครจะเป็นผู้เบี่ยงผ้าวิ้งลงสนามศุภชลาศัยในวันแข่งขันฟุตบอลประเพณี ฯลฯ

ทุกครั้งที่เหน็ดเหนื่อยกับการถกเถียงในหมู่นักกิจกรรมที่ตึกกิจฯ หรือหมกตัวอยู่ในห้องสมุดจนเบื่อตัวซิด ผมชอบแวะเวียนมาชุลกับพรรคพวกที่หน้าอาศรม มันเหมือนเป็นทั้งโอเอซิสและกลุ่มบำบัดสำหรับ “บุคคลไม่เข้าพวก” จากคณะอื่น เพราะนอกจากผมแล้ว ยังมีเพื่อนนักศึกษาจากคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี คณะนิติศาสตร์ หรือบ้านใกล้เรือนเคียงอย่างคณะสังคมสงเคราะห์ บรรดาบุคคลไม่เข้าพวกเหล่านี้ปักหลักอาศัยอาศรมเป็นแหล่งสังสรรค์ จนกระทั่งเพื่อนนักศึกษาหลายคนเข้าใจว่าเราเรียนที่คณะนี้

ตอนที่ผมตระหงะเห็นเข้ามาเป็นนักศึกษาใหม่ของคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา นับแล้วเป็นปีที่ 5 เทอม 2 ของชีวิตในมหาวิทยาลัย เพื่อนร่วมรุ่นเกือบทั้งหมดเรียนจบไปหมดแล้ว

อารมณ์เมื่อห้องเรียนแต่ดั้งเดิม นึกภาพตัวเองต้องมานั่งเรียนร่วมกับรุ่นน้องห่างกันหลายปี บวกกับข้ออ้างมีภาระงานประจำตั้งแต่เรียนพินปี 4 ซักพามาสูการตัดสินใจบนทางแพร่งสำคัญ กล่าวคือ ยังต้องการปริญญาบัตรอีกหรือไม่

เรื่องความเกรงไม่ชอบเข้าห้องเรียนนั้นก็เรื่องหนึ่ง แต่คำถามกวนใจคือ ยังมีศรัทธารักในความรู้หรือไม่

เมื่อไม่มีเหลือเพื่อนร่วมรุ่น และไม่กล้าบากหน้าสร้างความรำคาญใจให้อาจารย์ที่ปรึกษา ผมจึงอาศัยคู่มือลงทะเบียนรายวิชาหลักสูตรปริญญาตรีเป็นที่ปรึกษาส่วนตัวเลือกเนื้อหาวิชาที่สนใจอยากรู้ และสามารถทำให้เรียนจบได้

ด้วยวิธีการนี้ ผมพบว่าบางวิชาทั้งคณะมีผลลงเรียนเพียงคนเดียว

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเป็นสาขาวิชาว่าด้วยวิชาการ เนื้อหาการเรียนการสอนแทบไม่มีส่วนใดเกี่ยวข้องกับการนำไปใช้เชิงวิชาชีพโดยตรง หากพูดอย่างเย่อหยิ่งชวนให้ผู้คนหมั่นไส้ก็ต้องบอกว่า หลักสูตรการเรียนการสอนคณะนี้สอดคล้องเหมาะสมกับลูกหลานชนชั้นอีลิท เจื่อนไซชีวิตปลอดพ้นภาวะปากกัดตีนถีบ ไม่ต้องกังวลว่าเรียนจบไปแล้วจะยังชีพด้วยกรรมวิธีใด

อันที่จริง หากไม่นับสาขาวิชาที่มุ่งผลิตคนป้อนเข้าสู่โครงสร้างแรงงานโดยตรง ผมเข้าใจว่าแนวคิดพื้นฐานในการเรียนระดับปริญญาตรีส่วนใหญ่ในเมืองไทยก็ไม่แตกต่างไปจากนี้

โชคดีที่บรรยากาศของคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาใน พ.ศ. นั้น ทั้งเป็นมิตร ทั้งเมตตากรุณา และทั้งอุเบกขา เอื้ออำนวยความเข้าใจต่อนักศึกษาซึ่งแบบผมเป็นอย่างยิ่ง

ตลอด 2 ปีที่ผมมีชื่ออยู่ในสังกัดคณะ ผมได้รับความช่วยเหลือทั้งจากรุ่นน้อง คอยแจ้งข่าวติดตามถามไถ่ ทั้งจากครูอาจารย์หลายท่านที่ยอมยียดหยุนระเบียบข้อบังคับเพื่อให้ผมสามารถเรียนจบออกมาได้ ยกตัวอย่างเช่น อาจารย์ปฐมฤกษ์ เกตุทัต อาจารย์สอนวิชาโบราณคดีไทย ผู้เปิดโลกทัศน์ แนะนำ กระตุ้นวิธีศึกษาประวัติศาสตร์อย่างวิพากษ์วิจารณ์ ออกแบบการเรียนการสอนตัวต่อตัวด้วยการส่งให้ไปอ่านหนังสือแล้วมานั่งคุยกัน อาจารย์วรพล พรหมิกบุตร ผู้ล่วงลับ ที่เคยใช้งานผมเล็กๆ น้อยๆ ระหว่างทำกิจกรรมค่ายเยาวชนประชาธิปไตย และกิจกรรมทางวิชาการช่วงหลังเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 เมื่อผมต้องมาลงเรียนวิชาวิจัยทางสังคมวิทยาอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งกับการทำงานในเวลาต่อมา อาจารย์ถึงกับยอมจ้างถ่างระเบียบบางข้อเพื่อให้ผมไม่ต้องเดือดร้อนมาก เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ณ เวลานั้นความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ในฐานะคณะหนึ่งของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพิ่งลงหลักปักฐานได้ไม่ถึง 30 ปี ถือว่าค่อนข้างใหม่เมื่อเทียบกับคณะทางสังคมศาสตร์อื่นๆ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว ความรู้ทางสังคมวิทยาเป็นทั้งรากฐานและต้นทางของความรู้ด้านสังคมศาสตร์ทั้งหมด

พูดก็พูด ผมเพิ่งพบหลักฐานอ้างอิงและตระหนักว่า เหตุใดทั้งสังคมวิทยาและเศรษฐศาสตร์ต่างได้รับการขนานนามว่าเป็น “ราชินีแห่งสังคมศาสตร์ทั้งหมด” (The Queen of All Social Sciences) ตอนที่ต้องตรวจทานและบรรณาธิการต้นฉบับงานวิจัยขนาดราว 500 หน้าตีพิมพ์ที่ชื่อ *จอห์น เอลสเตอร์ (Jon Elster) กับทฤษฎีการเลือกอย่าง*

เป็นเหตุเป็นผล (Rational Choice Theory) อันเป็นการงานประจำในชีวิตจริง เมื่อปีที่ผ่านมานี้เอง

ก่อนหน้านั้น ผมเพียงรู้สึกว่เนื้อหาวิชาสังคมวิทยารวมถึงมานุษยวิทยาในบางวิชา เป็นสิ่งที่ดูเหมือนเราจะรับรู้อยู่แล้วโดยสามัญสำนึก (Common Sense) การลงทนต์ศึกษาอย่างเป็นกิจลักษณะทำหน้าที่เพียงขยับการรับรู้จากระดับคอมมอนเซนส์ให้มาสู่ระดับความรู้หรือคำอธิบายที่มีเหตุมีผล (Good Sense) พุดหยาบๆ คือมันเป็นเหมือนการนำความรู้ไปอธิบายการรับรู้ระดับอื่นๆ คลับคล้ายคลับคลาให้ดูมีเหตุมีผลน่าเชื่อถือ มีหลักฐานที่อ้างอิงได้มากขึ้น

แน่นอนว่า หากพูดแบบนี้ “ราชาแห่งวิทยาศาสตร์” อย่างนักฟิสิกส์ก็คงหัวเราะ เพราะถ้าเนื้อหาหลักของวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาอยู่ที่การทำทำความเข้าใจโครงสร้างสังคม โครงสร้างหน้าที่ สถานะทางสังคม แรงจูงใจของพฤติกรรม การตีความมูลเหตุเบื้องหลังพฤติกรรม เหมือนเป็นเรื่องพื้นๆ ฟังดูคุ้นๆ ราชาแห่งวิทยาศาสตร์อย่างฟิสิกส์ก็ทำหน้าที่แทบไม่แตกต่างกัน เพราะมันคือความพยายามอธิบายพฤติกรรมของวัตถุ พฤติกรรมของอนุ โครงสร้างหน้าที่ของอนุที่อยู่รายรอบตัวเรา อันเป็นสิ่งที่ฟังดูคุ้นๆ คลับคล้ายคลับคลาเหมือนกัน

การพยายามแกะรอยไล่ตามความคิดและข้อเสนออันซับซ้อนยอกย้อนของจอห์น เอลสเตอร์ ที่ปรากฏอยู่ในทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล ในแง่หนึ่งแล้วจึงไม่ต่างกับการชำระบาปครั้งเมื่อเรียนปริญญาตรี เนื่องจากจะทำความเข้าใจสิ่งที่เอลสเตอร์เสนอได้นั้น จำเป็นต้องรื้อฟื้นความเข้าใจและข้อตกลงที่นักสังคมวิทยาชื่อใหญ่ๆ ในอดีตลงหลักปักฐานเอาไว้ ไล่มาตั้งแต่ ฮอบส์ รัสโซ เวเบอร์ กองต์ ดาร์เรนดอร์ฟ เหมือนกับที่นักฟิสิกส์จำเป็นต้องทำความเข้าใจข้อตกลงแบบนิวตัน ก่อนที่จะตั้งวงถกเถียงเรื่องควอนตัม

สำหรับผมแล้ว ความรู้ทางสังคมวิทยาจึงเป็นเหมือนเพลงกระปี่พื้นฐาน มันไม่ได้ออกแบบมาเพื่อโชว์ความหวือหวาหรืออวดท่ายาก แต่เป็นสิ่งจำเป็นและมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งยวดสำหรับผู้ที่ต้องการรูปมยทางความคิดรัดกุม เคลื่อนไหวและแสดงออกโดยปรากฏช่องโหว่น้อยที่สุด

แต่ก็อย่างที่หลายคนพูด ตะกอนตกค้างก้อนใหญ่ของชีวิตนักศึกษาปริญญาตรีอาจไม่ใช่ความรู้ หากแต่เป็นภาพทรงจำเกี่ยวกับชีวิต

ทุกครั้งที่มีโอกาสเดินข้ามจากสนามหลวงผ่านรั้วมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เข้ามาทางหอประชุมเล็ก ผมอดไม่ได้ที่จะเหลือบมองมายังฝั่งตรงข้ามเยื้องหอประชุม

บริเวณนั้นมีภาพความทรงจำ เคลื่อนไหว ตกหล่น มีทั้งแจ่มชัด ทั้งไม่ปะติดปะต่อ เหมือนฟิล์มหนังที่หลุดหล่นออกจากม้วน กองระเกะระกะ

ผมรู้สึกคล้ายๆ แบบนี้ ตอนที่ไปจุดรูปเคารพศพอาจารย์ ซึ่งเสียชีวิตค่อนข้างกะทันหัน ณ ศาลาวัดพระศรีมหาธาตุ ตอนเที่ยงวันโดยลำพัง หลังจากเอ่ยปากชวนเพื่อนร่วมคณะแล้วไม่มีใครมารับ

กระทั่งบังเกิดสภาวะหวนรำลึกถึงมวลอากาศบางชนิดในวัยเรียน เมื่อต้องเผชิญหน้ากับต้นฉบับงานวิจัยแนวคิดนักปรัชญาการเมืองผู้ยกย่อน เข้าใจยากที่สุดคนหนึ่ง เท่าที่ชีวิตการอ่านของผมเคยเจอมา

คุณค่าของการเรียนในมหาวิทยาลัย จะมีความหมายใดครอบคลุมไปกว่านี้